

Szakértői vélemény **Ócsai Madárvárta Egyesület**

Magyarországon 1908-ban indult a madárgyűrűzés. Nagy lendületet akkor kapott, amikor a Magyar Madártani Egyesületen belül 1974-ben megalakult a Madárgyűrűző Szakosztály. Az évente jelölt madarak száma azóta is szinte folyamatosan emelkedik, köszönhetően a sok lelkes egyéni gyűrűzőnek, a szervezett, kiemelkedően a szigorú szakmai alapokon működő Actio Hungarica (AH) táboroknak és a Magyar Gyűrűzőközpont szervező, irányító munkájának.

Actio Hungarica táboroként indult 1983-ban a munka az Ócsai Tájvédelmi Körzet északi részén is, ami az évek során egész évben működő madárgyűrűző állomássá fejlődött. A madárvártát működtető Ócsai Madárvárta Egyesület önálló jogi személyként 1992-ben alakult 18 taggal. Ma az aktív tagok száma 100 fölött van, az évenkénti alkalmi segítők, látogatók száma két-két és fél ezer.

A kezdetben kissé spártai jellegű tábor fokozatosan komfortosabb lett, először néhány kisebb épületet alakítottunk ki, majd a TK szélén megvásárolt területen 2000 és 2002 között kétszintes, összkomfortos házat építettünk. Ez sajnos 2007-ben teljesen leégett, de egy év alatt – társadalmi összefogással – sikerült az új madárvártát felépíteni. Ez az épület a bázisa az itt folyó munkának (N47.2970, E19.2104).

A szakmai munka szervezését, irányítását az Eötvös Loránd Tudomány Egyetem és az Állatorvostudományi Egyetem oktatói, kutatói és az itt végzett szakemberek végzik, a terepi munkában főleg középiskolások és felsőoktatási intézmények hallgatói vesznek részt, de az egyesület tagságának összetétele ennél sokkal szélesebb, mindenféle korú és végzettségű tagunk van.

Az egyesület tagjai az 1980-as évek végétől részt vesznek más országokban (Szerbia, Horvátország, Románia, Bulgária, Ukrajna, Olaszország, Tunézia, Szenegál, Kenya, Albánia, Görögország) működő madárgyűrűző munkában. Az itteni tevékenységben részben az Earthwatch Institute szervezésében érkező önkéntesek és a környező országokból érkező madarászok segítettek, segítenek.

A természet felé megnyilvánuló civil érdeklődés jól összhangba hozható a komoly, tudományos igényű munkával. Az önkéntesek, „civiliek” adatgyűjtése fontos munka, melyre sok tudományos kutatás épül.

Terület

A munkaterület az Ócsai Tájvédelmi Körzet Öreg-turján nevű területe Budapesttől kb. 35 kilométeres távolságra, a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság működési területének legdélebbi részén helyezkedik el. A lápmedence az Ős-Duna mentén kialakult jégkorszaki láp maradványának szegélye, 1975 óta országos jelentőségű védett természeti terület, a Natura 2000 hálózat és a Ramsari Egyezmény nemzetközi védelme alatt áll. A környék legjelentősebb méretű vizes élőhelye. Körülötte mezőgazdasági területek, ültetett erdők, kavicsbányák vannak.

A védetté nyilvánítás óta, a mezőgazdasági tevékenység és a bányászat befejeztével megindult másodlagos szukcesszió során nádasokkal és nyílt vízfelületekkel tarkított lápos

terület jött létre. Az utóbbi évtizedekben a tőzegkubikok folyamatosan benádasodtak, a szárazabb területek beerdősültek. Az elmúlt 30–40 év során spontán megjelenő vagy betelepített számos fafaj kisebb-nagyobb foltszerű facsoportokat képez. A lombkoronaszintet legnagyobb egyedszámban nyár- és fűzfajok alkotják. A területen szórványosan magyar kőris, közönséges dió és nyugati ostorfa is előfordul. Az utóbbi években a zöld juhar terjeszkedik. A cserjeszintben a fekete bodza, a kutyabenge, a hamvas szeder, a földi szeder és a fűzfajok fiatal példányai a leggyakoribbak. A nedvesebb helyeken terjeszkedik a reketyefűz. A lágyszárúak közül a vadkomló, a sédkender, az erdei angyalgyökér, a fekete nadálytő és az utóbbi években sajnálatosan elszaporodó magas aranyvessző a legelterjedtebb.

A Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság 2009-ben pályázati forrásból nagyszabású rekonstrukciós munkát végzett a területen, amelynek során mintegy 40 hektár nyílt vízfelületet és a nyílt felületeket összekötő csatornarendszert alakítottak ki.

A jégkorszaki maradvány jelleg és a mozaikosság miatt a területen mind a növény mind állatvilág nagyon változatos, sok ritkaság található itt. Pl. több mint 20 orchidea faj és egyéb védett, ritka növény is előfordul a sok gerinctelen és gerinces állatritkasággal együtt, mint pl. a Metelka lepke (amit innen írtak le új fajként az első példányt gyűjtő dabasi gyógyszerésről elnevezve), az aranysávós szénalepke, törös darázs, lápi póc, elevenszülő gyík stb.)

Madárfogási módszerek

A madarak befogásához különböző módszereket és eszközöket használunk

1. Nem standard, alkalmoszerűen használt módszerek

A ragadozómadarak és varjúfélék befogásához különböző csapdákat, kockahálókat, héjakosarat stb. használunk. Ezeket alkalmoszerűen és különböző helyeken állítjuk fel. A vízben álló nádasban a guvatfélék befogására varsa rendszerű csapdákat használunk. Ezeket fészkelési időszakban soha nem alkalmazzuk. Kihelyezésük az időjárási feltételektől (például a hótakaró vastagsága, hőmérséklet), vízmagasságtól stb. függ. Ezekon kívül speciális hálót használunk a fűrj, a haris és az erdei fülesbagoly fogásához.

2. Gyűrűzés fészektelepeken, odúkbán

A területen több nagyobb gémtelep található. Az itt költő fajok – szürke gém, nagy kócsag, kanalas gém, bakcsó – fiókáit légifotózást követően jelöljük a hagyományos fém és színes gyűrűkkel is. A légifotózás célja – a telep mérete és a fészekszám megállapítása mellett – elsősorban az, hogy a lehető legrövidebb úton jussunk be a telepre, ezzel is csökkentve az ilyenkor elkerülhetetlen zavarás mértékét. A területen a kisszámú, elszórva költő fajokat – egerészölyv, vörös vércse, rétisas, fekete gólya – is ilyen módon jelöljük.

A védett terület közelében néhány éve, egy bányató szigetén kialakult sirálytelepen az ott költő fajok – dankasirály, szerecsensirály, küszvágó csér – fiókáit jelöljük fém- és színes gyűrűvel is. Szintén a védett területen kívül található partifecske-telepeken függönyhálókcal (lásd standard módszer) fogjuk és jelöljük a madarakat.

3. Standard módszer

A befogott madarak többsége énekesmadár. A befogások standard körülmények (hálóhely, hálók száma, minősége, ráfordított idő stb.) között zajlanak. A madarakat japán típusú függőhálókval fogjuk (hossz: 12 m, néhány 7 m, magasság 2,5 m, zsebek száma: 5, szembőség: 16×16 mm) 8 hálóállásban. A hálóállások helyét úgy választottuk ki, hogy a lehető legjobban reprezentálják a terület vegetációs összetételét. Ez a hálótípus nemzetközileg a legelfogadottabb, „madárbarát”, fogási hatékonysága standardnak tekinthető.

Hálóállások és időzítés

1. „Ház” – 10 háló (120 m), őszi periódusban 15 (174 m) háló. Növényzet: száraz nádas fekete bodza bokrokkal, néhány nyárfával.
2. „Bodza” – 11 háló (132 m). Növényzet: dominánsan fekete bodza, nyár- és fűzfák, újabban zöld juhar.
3. „Szárznád” – 10 háló (120 m). Növényzet: száraz aljzatú nádas, néhány fekete bodzával, melyekre felfut a komló, gyakori és terjeszkedő a földi szeder.
4. „Hosszú” – 15+10+15 háló (174+120+174 m) (az első rész 1984-től, a második 2001-től, a harmadik 2011-től áll). Növényzet: keskeny fasor nyárfákkal, alattuk fűzbokrok, kétoldalt vizes élőhely, nádas, 2011-ben kotort csatornákkal.
5. „Erdő” – 5 háló (60 m). Növényzet: öreg nyárfák, alattuk a sarjaikkal, kutyabenge, újabban földi szeder.
6. „Nád” – 10+7 háló (120+84 m) (az első 1984-től, a második 2002-től) növényzet: vízben álló nádas, az első háromnál és az utolsónál fűz bokrokkal.
7. „Gát” – 13 háló (146 m). Növényzet: magyar kőris fasor, kétoldalt víz, aljnövényzet hamvas szeder, fekete bodza.
8. „Sziget” – 15 háló (174 m), csak a Constant Effort Site (CES) idején működik 2001-től. Növényzet: bokros, fás (fűz, nyár) terület, körben vízben álló nádas.

A munka alapvetően egész évben zajlik, de a különböző periódusokban a hálósám és időtartam változik:

Téli etetőzés: november 1. – március 31., 3 etetőnél összesen 10 háló (105 m).

Tavaszi tábor: március 12. – április 15., 7 vegetációtípus, 106 háló (1190 m).

CES: április 18. – július 9., 8 hálóállásban végezzük a nemzetközi standard hazai adaptálása szerint 121 háló, 1436 m.

Őszi tábor: július 10. – november 1., 7 vegetáció típus, vegetációtípus, 106 háló, 1190 m.

A vonulási időszakokban (tavaszi és őszi tábor) – optimális időjárási feltételek mellett – a hálók világosodástól a teljes sötétedésig nyitva vannak, és óránként ellenőrizzük őket. Kedvezőtlen feltételek esetén az ellenőrzések gyakoriságát sűrítjük, szélsőséges feltételek (nagy meleg, hideg, erős szél, csapadék) esetén a hálókat összehúzzuk, zárjuk. Télen és költési időszakban a hálók csak napi 4–6 órát vannak nyitva, általában hetente egy alkalommal egy-egy állásban.

A többi hálóhelytől viszonylag elkülönülő 1. („ház”) hálóállásban az őszi vonulás során hívóhangot használunk. Augusztusban nádiposztáták, szeptemberben poszáta- és

füzikefajok hangjait, illetve erdei pityer hangját játszuk le hajnalban, késő ősszel a ritka fajok, például szibériai füzikék, törpe sármány detektálása érdekében pedig ezek hangját is.

Gyűrűzés

A madarakra a Magyar Gyűrűzőközpont gyűrűit helyezük. Ezek különböző méretűek, hogy a madár méretének, csüdvastagságának a lehető legjobban megfeleljenek. A szokásos fémgyűrűkön kívül – a nagyobb méretű és felnőtt korban nehezen megfogható fajok esetében – színes, számozott, távcsővel is leolvasható gyűrűket használunk.

Az adatok felvétele, kezelése és feldolgozása

Egy-egy madárról a következő adatokat vesszük fel: gyűrű száma; faj; életkor; ivar (amennyiben lehet, tollazat vagy egyéb bélyeg, például kotlófolt, kloákadudor alapján); szárnyhossz (pontosság: 1 mm); 3. evező hossza (pontosság: 1 mm); farkhossz (pontosság: 1 mm); zsír (skála: 0–8); izom (skála: 0–3); testtömeg (pontosság: 0,1 g); kopás (skála: 0–3); vedlés (fedőtollak vedlése 0–3 skálán; evező- és farktollak vedlése egyenként, 0–5-ös skálán) idő (év, hónap, nap, óra); hely (hálóállás, hálósám, pontosság: 12 m-es).

A faj, kor, ivar meghatározását és a vedlési adatok felvételét a nemzetközi és hazai viszonylatban is legelfogadottabb határozók alapján végezzük. A biometriai mérések a nemzetközi standardot követik. Esetenként, projektszerűen, egy-egy pályázathoz kapcsolódva gyűjtünk a madarokról ektoparazitákat – rágótetvek (*Mallophaga*), kullancsok (*Ixodidae*), kullancslegyek (*Hippoboscidae*) –, vérmintát az ivarhatározáshoz és különböző fertőzések (madárinfluenza, Usutu-vírus, nyugat-nílusi láz, *Rickettsia*) kimutatásához.

Az adatokat terepnaplóban rögzítjük, majd ellenőrzések után a kezdeti évektől számítógépre vesszük. Innen az MME Gyűrűző Körpontjába, onnan a hazai összesítések után az European Union for Bird Ringing (EURING) adatbankjába kerülnek. Az adatelemzések előtt – saját fejlesztésű – ellenőrző programot futtatunk az adatokra, és javítjuk az esetleges félrekódolásokat.

A leíró cikkeken kívül a számolásokhoz és statisztikai elemzésekhez különböző módszereket és programcsomagokat használtunk (például SPSS, Statistica és R programok különböző verziói).

Eredmények

Az eltelt évek során 2017-ig 181 faj 453.308 egyedét fogtuk, illetve gyűrűztük meg, 94.392 példányt fogtunk vissza 210.575 alkalommal, 4652 Magyarországon másutt jelölt madarat fogtunk, és 462 általunk gyűrűzött került meg országon belül. A madárvártán 300 külföldön jelölt madarat fogtunk vissza, és 153 nálunk jelölt került meg külföldön. A színes jelöléssel is ellátott madarak közül 135-ször figyeltek meg 73 dankasirályt, 1159-szer 276 szarcsensirályt és 3 kuszvágó csért egy-egy alkalommal külföldön.

A magyar faunára új törpe sármány 1. és 2., a vastagesőrű füzike, a bonelli füzike és a kék cinege-lazúrcinege hibrid 2., a kucsmás poszáta 3., a vándor füzike 5. példánya itt került meg.

A terület vegetációjának változatossága, mozaikossága nagy fajszámot eredményez. A tömegfajok jellemzően a bokros-fás élőhelyekre jellemzőek: barátságos, vörösbegy, szécinege, zöldike, de az 5–6. leggyakoribb faj a cserregő és foltos nádiposzáta nádasokban él.

Az, hogy az adatgyűjtés kiterjed a befogás pontos helyére, idejére, különböző testméret jellemzőkre, kondícióra, vedlésre stb., és ez hosszú ideje zajlik, nagyon sok szempontú feldolgozást tesz lehetővé. Az eddigi eredményekből 52 diákköri dolgozat, 45 egyetemi szakdolgozat, 2 egyetemi doktori és 3 PhD-értekezés, 49 magyar és 51 angol nyelvű publikáció, 102 hazai, 61 nemzetközi konferencia előadás és poszter született.

A felsoroltakból látszik, hogy a madárgyűrésnek, vonuláskutatásnak induló munka hogyan fejlődhet, és különféle tudományterületeket (például vonuláskutatás, ektoparaziták elterjedése, virológia, közegészségügy, természetvédelmi gyakorlat, statisztika stb.) összekapcsolva hogyan hozhat új, érdekes eredményeket minimális állami támogatással, a civilek és kutatók közös munkájával.

Az adatgyűjtés, kutatás mellett nagy figyelmet fordítunk az ismeretterjesztésre. Évente több ezer gyereknek mutatjuk be a munkánkat, egész évben fogadunk látogatókat, érdeklődőket.

Jelenlétünk a kezdetektől fontos a terület őrzésében, védelmében. Igény szerint segítjük a DINPI munkatársainak tevékenységét, összekapcsolva a hivatásos és önkéntes természetvédők munkáját a gyakorlati természetvédelemben.

Ócsa, 2018. november 16.

Szakértői vélemény: Csörgő Tibor ornitológus a Madárvárta Egyesület Elnöke

.....

Az anyagot összeállította: Gergelyné Kopcsó Eszter könyvtárvezető, a Települési Értéktár Bizottság tagja

.....

Bővebb információ: www.omve.hu